

УДК: 347.189.2

DOI: 10.35254/bhu/16948130_2021_55_123

**Молдоболотова А.
К.Карасаев атындагы
Бишкек мамлекеттик
университети,
аспирант**

АКШНЫН САЯСАТ ЖАНА МАДАНИЯТ ӨКҮЛДӨРҮНҮН АТТАРЫ СОЦИАЛДЫК АБАЛДЫН КӨРСӨТКҮЧҮ КАТАРЫ

Кыскача мазмуну

Бул макалада инсандын социалдык абалы менен анын ысымын байланыштыруу мүмкүнчүлүгү каралат. Энчилүү ат адамды мүнөздөп, анын социалдык абалы жөнүндө маалымат берип, жүрүм-турум варианттарын бере алат. Ысым инсандын жашоосуна таасир эте алабы же бардыгы айлана-чөйрөгө жана өзүнүн тарбиясына байланыштуубу? Ар бирибиз жашообузда адамдар менен жолугушуп, алар жөнүндө: «Бул кишинин аты ага эч туура келбейт!» деп ойлошубуз мүмкүн. Бул табигый нерсе, анткени ар бир аттын баарына белгилүү жана мазмундуу белгилери бар. Жогоруда айтылгандай, ымыркай өзүн аты-жөнү менен таныйт. Ал Билли, Кевин же Максат экендигин түшүнүп, ушул ысым менен байланышкан мүнөздөмөлөрдү да кабыл алат. Бул макаланын корутусунда ысымдардын социалдык функциясы жөнүндө жыйынтык чыгарылат.

Түйүндүү сөздөр: энчилүү аттар, социум, маданият, социалдык статус, тил илими, көркөм адабият, мүнөз, баалуулук, жашоо образы, маани.

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ АМЕРИКАНСКОЙ ПОЛИТИКИ И КУЛЬТУРЫ КАК ИНДИКАТОР СОЦИАЛЬНОГО ПОЛОЖЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматривается возможность связи имён собственных с социальным статусом носителя имени. Имя собственное может охарактеризовать человека, сообщить информацию о его социальном статусе. Может ли имя человека влиять на жизнь и судьбу своего носителя или все зависит от окружения? Каждый из нас встречал в жизни людей, про которых говорили: «Как ей не подходит ее имя!». Это естественно, поскольку у каждого имени обязательно есть признаки. Как уже говорилось, малыш отождествляет себя со своим именем. Понимая, что он - Билли, Кевин или Максат, он перенимает те характеристики, которые с этим именем связаны. В заключение делается вывод о социальной функции имён собственных.

Ключевые слова: имя собственное, общество, культура, социальный статус, языкознание, художественная литература, характер, ценности, образ жизни, значение.

PROPER NAMES OF AMERICAN POLITICAL AND CULTURAL PUBLIC FIGURES AS MARKERS OF SOCIAL STATUS

Abstract

This article examines the possibility of linking proper names with the social status of the bearer. A proper name can characterize a person, provide information about his social status. Can a person's name influence the life or does it all depend on the environment? Each of us met people about whom they said: «Her name does not suit her!» This is natural, every name necessarily has signs. The baby identifies himself with his name. Realizing that he is Billy, Kevin or Maksat, he adopts the characteristics associated with this name. In conclusion the social function of proper names is shown.

Key words: proper name, society, culture, social status, linguistics, fiction, character, values, lifestyle, meaning.

Ар бир адам бүт өмүрүн тигил же бул коомдо, өлкөдө өткөрөт. Ал эми ар бир өлкө, өз кезегинде, башка өлкөлөрдөн айырмаланып, өзүнүн тарыхы, маданияты, тили, баалуулуктары, улуттук мүнөзү, статустары бар өзүнчө лингвимаданий коом. Бул макаланын актуалдуулугу адамдын коомдогу социалдык абалы — анын социалдык өз ара аракеттенүү тутумундагы позициясынын мүнөздөө концепциясы менен тыгыз байланыштуу. Бирок, макала социалдык статус маселесине социологиянын көз карашынан эмес, тил илимини жагынан карайт, тактап айтканда, анын социалдык абалына жараша жеке ысымдардын айрым формаларын колдонуунун ортосундагы мыйзам ченемдүүлүктөрдү ачып берет. Ошентип, ысымдарды социалдык статустун белгилери катары карап чыгуу маанилүү. Бул эмгектин илимий жаңылыгы каралып жаткан көйгөйгө тил илиминин көз карашынан улам келип чыккандыгына байланыштуу.

Туура коюлган ысымдар ар кандай лингвимаданий жамааттын маданиятына жана тилине түздөн-түз байланыштуу; алар өлкөнүн маданий турмушунун байлыгынын жана ар түрдүүлүгүнүн белгиси деп эсептешет. Ысым адамдын жашоосунда өзгөчө, маанилүү ролду ойнойт: ал адамдардын бири-бири менен байланышын жана өз ара түшүнүшүүсүн камсыз кылат. Ар бир ат улутка түздөн-түз байланыштуу. Өз элинен ысым алып, бала эркисизден өзүн ошол элдин тарыхына жана мүнөзүнө тиешеси бар экенин сезе баштайт. Адамзаттын жана анын өлкөсүнүн тарыхын үйрөнүп, романдарды жана окуу китептерин окуп жатып, бала эркисизден адаштарына көңүл бураат. Алар кандай болушкан? Эмне менен алектенишкен? Аларды урпактары кандайча эскеришет? Аларда өзүнө мүнөздүү же каалаган өзгөчөлүктөрүн жолуктурат, демек, өткөн доордун колдоосун алат: «Ооба, сен ошондой боло аласың!» (Мисалы, эр жүрөк, улуу, акылдуу, тапкыч, калыс.) Ар бир ысым бир нерсени билдирет. Биздин аттарыбыздын бардыгы кандайдыр бир маанини билдирген сөздөрдөн келип чыккан. Мисалы, “Айсулуу”, “Майрам”, “Сезим”, “Кайрат”, “Максат”, “Темирбек” ж. б.

Профессор Дж. Серлдин социалдык онтологиясы боюнча, тилде декларативдүү деп аталган класстар бар. Башкача айтканда, (стили, синтаксиси) алар белгилүү бир нерсени же окуяны буга чейин болуп өткөн факт катары көрсөтө алышат. Ал эми алардын өз ысымдарына токтолсок, Дж. Серль аларга өзгөчө орун берген. Окумуштуу адамдар аларды пайдалуу болушу үчүн өзүнө бир нерсе илип коюшу керек деп, бир нерсе «илинип турат» деп макул болуп, аларды «илгич» (вешалка) деп атаган. «Бирок, илгичтердеги кийимдер үйүлүп жаткан кийимдерден айырмаланып унутпаш керек, эгерде анын күнүмдүк окшоштугун улантса берсек көп» [1, 65-б.]

Туура ысым биздин иш-аракеттерибиз менен жана өткөн тарыхыбыз менен социалдык жактан байланыштырат. Адамдын аты-жөнү тигил же бул жол менен жүрүм-туруму, укуктары жана милдеттери менен катар анын социалдык абалынын белгилеринин бири катары иштейт деп айта алабыз. Адамдын социалдык абалынын түздөн-түз көрсөткүчү болуп анын ысымы саналат. Жеке ысымды адам төрөлгөндө алат жана эреже боюнча, аны өмүр бою алып жүрөт.

Мындан тышкары, ысымга көбүнчө жынысы жана

улуту, ал эми кээ бир маданияттарда — үй-бүлөлүк абалы, жашы берилет. Мисалы, Maria аялга гана таандык ысым, ал эми Jack эркектин аты. Мохамед же Хуан деген ысымдар көбүнчө адамдын кайсы улуттан экенин көрсөтөт, ал эми Missis Смит атынын ээси анын үй-бүлөлүк абалын билдирет — ал турмушка чыккан. Ошентип, ысым статустун сүрөтүнүн бир бөлүгү катары каралышы мүмкүн. Биз көбүнчө толук аты-жөнү менен аталган адамды ишенимдүү, олуттуу, кадыр-барктуу жана ийгиликтүү адам катары көрсөтөбүз. Бирок, саясий чөйрөлөрдө салттуу кыскартуу тенденциясы байкалууда, бул массалар арасында популярдуу болгон демократ башкаруучу имиджине өбөлгө түзөт деп эсептешет.

Мисал катары бир нече америкалык саясатчылардын жана маданият ишмерлеринин ысымдарын колдонуп, ушул гипотезаны карап көрөлү: Bill Clinton (William Jefferson Clinton), АКШнын 42-Президенти; Jimmy Carter (James Earl Carter Jr.) АКШнын 39-президенти; Jackie Kennedy (Jacqueline Kennedy)-биринчи айым; Johnny Depp (John Christopher Depp II), актер; Will Smith (Willard Carroll Smith, Jr.) актер. Көрүнүп тургандай, жогорудагы тизмедеги адамдардын бардыгы кыскартылган түрдөгү ысымдары белгилүү. Алар көбүрөөк тааныш жана таанымал: Bill Clinton ким экендиги баарына айкын болот, ал эми Уильям Джефферсон Клинтон (William Jefferson Clinton) деген ысымдын толук формасы ким жөнүндө сөз болуп жаткандыгын түшүнүү кыйынга турушу мүмкүн. William ысымынын бул формасы, тагыраак айтканда, Америка Кошмо Штаттарынын 42-президенти, ушул адамга тиешелүү кылып, расмий статуска ээ болгон негизги, стандарттуу форма болуп калган. Эгер күтүлбөгөн жерден англис тилинде сүйлөгөн адам ушул президенттин ысымынын башка формасын жолуктурса же өзү айтса, анда ал адам менен өзгөчө мамилени же ага карата өзүнүн жеке мамилесин көрсөтүүгө умтулат. 39-президент Jimmy Carter формасы менен аталышы субъективдүү мамилени билдирип, аталышынын кичирейтилген түрүнө карабастан, жалпы эл тарабынан жакшы кабыл алынат. Шайлоо өнөктүгү учурунда да АКШнын болочок президенти ысымдын ушул формасын колдонуп, баракчаларда сүрөт менен кошо жылмайып, шайлоочуларга өлкөнүн тынчтыгын жана өнүгүшүн убада кылган. Мунун баары ага эл үчүн жакын жана түшүнүктүү образды түзүүгө мүмкүндүк берди, натыйжада, президенттик шайлоодо ишенимдүү жеңишке жетишти. Жаклин Кеннеди биринчи айым гана эмес, америкалыктардын эсинде саркеч айым катары түбөлүккө сакталып калган. Ошондой эле, аны кыскартылган Джеки (Jackie — Jacqueline) жакшы таанышкан. Орус транскрипциясында бул ат көбүнчө эркектин аты катары кабылданат. Бирок, англис тилинде эркин сүйлөгөндөр аялзаты жөнүндө текстте Jackie ысымын кездештиргенде, көпчүлүк учурда алар ким жөнүндө сөз болуп жаткандыгын түшүнүшөт.

Бул учур актерлор Джонни Депп (Johnny Depp) жана Уилл Смитке (Will Smith) да тиешелүү. Алар так ушул аттар менен белгилүү жана экөө экинчи атынын бар экендигине карабастан, ысымдарынын кичирейтилген формаларын колдонууну туура көрүшкөн. Мүмкүн алар күйөрмандарына дайыма жаш көрүнгүсү келет? «Жаштык — бул өмүрдүн белгилүү мезгили, адамдын

жашоосунун гүлдөгөн маалы» [5, 258-б] Кыскартылган форманын пайдасы — анын ээсинин өзүнүн негизги аудиториясына — көрүүчүлөргө жакын болуу жана социалдык абалына мүнөздүү болгон башка мүнөздөмөлөр менен катар маанилүү белги болуп саналат, анткени эгер аты оор жана расмий болсо, бардык наамдар менен кошо айтылса адамдын кабыл алуусу башкача болмок.

Окумуштуу Дж. Серль дагы бир компонентти — статус индикаторун эскерет. Чех тил илимпозу Павел Трост дагы ысым бул түзмө-түз бир заттын бир бөлүгү, ал бир заттын аталышын гана билдирбестен, ошол эле заттын өзү деп эсептейт. «Адамдын аты анын бир дагы негизги сапатын билдирбейт, ал сапаттын өзү деп эсептейт» [3, 257-б]

Жогоруда айтылгандардын баарынан, биз статусу тастыктоо үчүн анын укуктары жана милдеттери менен байланышкан учурларда, адамдын ысымдары статус көрсөткүчү катары каралышы керек деген тыянак чыгарсак болот. Белгилүү бир адамга тиешелүү ысым мындай белги эмес, бирок талданган материал бизге ысымдар коомдо жана карым-катнашта маанилүү социалдык функцияларды аткарат деп божомолдоого укук берет: алар адамдардын бири-бирине болгон социалдык таасиринин жолу болуп саналат.

Адабияттар:

1. Searle J. *Social Ontology: Some Basic Principles.*— *Papers* 80, 65. — 2006.
2. Smith E. C. *Treasury of name lore.* N.Y.—L: Harper & Row, 1967, p. 476.
3. Trost P. *Unika a vlastní jméno.* In: *Studie o jazycích a literatuře.* Praha: TORST, 1995.—pp. 257–259.
4. Карасик В. И. *Язык социального статуса.*— Москва: Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991.—495 с.
5. Джаркинбаева Н. Б., Жакыпалиева Н. Р. *О некоторых фреймах концепта «молодость/ youth» в английской картине мира // Вестник БГУ. - 2015. - №3-4. - С.258.*